

HALSNØY KLOSTER: ARKEOLOGISK UNDERSØKELSE OG OVERVÅKNING IFM. GRAVING FOR GRESSARMERING, STRØMKABEL OG DRENERING

Halsnøy kloster, Kvinnherad kommune, Vestland fylke

Meyer, Regin

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel Halsnøy kloster: arkeologisk undersøkelse og overvåking ifm. graving for gressarmering, strømkabel og drenering Halsnøy kloster, Kvinnherad kommune, Vestland fylke	Rapporttype/nummer NIKU Rapport 128	Publiseringsdato 20.01.2023
	Prosjektnummer 1022471	Sider 33
	Avdeling Bygning	Tilgjengelighet Åpen
Forfatter(e) Meyer, Regin	ISSN 2703-7797 ISBN 978-82-8101-274-5	Oppdragstidspunkt / periode utført 7.-10.11.2022
	Forsidebilde Sett mot nordvest: Sjaktgraving over tunet på Halsnøy kloster (foto RM 09.11.2022).	

Prosjektleder Meyer, Regin
Prosjektmedarbeider(e) -
Kvalitetssikrer Dunlop, A. R.

Oppdragsgiver / finansiert av Sunnhordland museum

Sammendrag 7-10 november 2022 gjennomførte NIKU arkeologisk overvåking og graving på Halsnøy kloster, på oppdrag for Sunnhordland museum. Bakgrunnen var ønsket om å legge kabel og gressarmering over klostertunet samt graving for drenering lang utsiden av nordmuren til ruinrom S1. Førstnevnte tiltak ble gjennomført i form av maskinell sjaktgraving med arkeologisk overvåking øst-vest fra Hovedhuset til vestfløyen samt sør-nord parallelt med vestfløyen mot porten. I begge sjaktene ble det truffet på rester av steinlegging, noe som samsvarer med en skriftlig kilde om at plassen var steinlagt i 1800. Når steinleggingen opprinnelig ble lagt er imidlertid uvisst og den kan gå tilbake til middelalderen. Ved Hovedhuset ble det også funnet rester av vestre korsgang med tilhørende fundament. Dette er fortssettelsen av korsgangen som er synlig for besøkende utenfor Hovedhuset i dag. Massene som lå over steinleggingen og fundamentet inneholdt nyere tids gjenstander og kan ikke ansees som middelalderiske kulturlag. Graving for drenering ved nordmuren til rom S1 ble gjort for hånd. Også der var det nyere tids gjenstander i massene men intakte kulturlag kan finnes på et dypere nivå.
Abstract In early November 2022, an archaeologist from the Norwegian Institute for Cultural Heritage Research carried out a watching brief in connection with shallow excavations for the establishment of a walkway from the main building to and along the west wing of Halsnøy Abbey. A considerable section of stone pavement was uncovered; documentary evidence reveals that this area was paved by around 1800, but the pavement may be older. In the vicinity of the main building, part of the medieval cloister area, including a stone foundation, was uncovered. The archaeologist also conducted a shallow excavation for drainage purposes along the northern wall of building S1, located at the abbey's south-western corner. Only modern deposits were encountered here.

Emneord Arkeologi, middelalder, kloster, fundament, steinlegging, moderne masser, dreneringsgrøft
Keywords Archaeology, medieval, monastery, foundation, stone pavement, modern deposits, drainage ditch

Avdelingsleder
 Annika Haugen

Saksnummer hos forvaltningsmyndighet	2022/53931-6
Kulturminne-ID	64166
Lokalitetsnavn	Halsnøy kloster
Gnr/bnr.	189/1 - HALSNØY KLOSTER , 189/26 - KLOSTERTUNET
Adresse, kommune, fylke	Klostervegen 297_ 5455 HALSNØY KLOSTER
Aksesjonsnummer	-
Museumsnummer	-
Intrasis-prosjektnummer	-
Foto-/filmnummer	Bf30072
Tilstedeværelse av automatisk fredede kulturminner	Ja

Innhold

1	Bakgrunn	7
2	Kort historikk: Halsnøy kloster	8
3	Utførelse 7-10 november 2022	9
4	Oversikt – sjakter og grøfter	9
5	Sjakt Ø-V	12
5.1	Steinhelle og fundament	12
5.2	Steinlegging	15
5.3	Steinfylling	18
5.4	Gjenstandsfunn	19
6	Sjakt N-S	20
6.1	Stor steinhelle	20
6.2	Steinlegging	21
6.3	Gjenstandsfunn	22
7	Sjakt Ø-V (nord)	22
8	Grøft til rom V3 og Grøft til nordre kjellerrom i Hovedhuset	23
9	Dreneringsgrøft ved rom S1	23
10	Oppsummering og konklusjon	27
11	Summary	28
12	Vedlegg	29
12.1	Koordinatliste fra innmåling (CPOS)	29
12.2	Fotoliste	31
13	Kilder	33

1 Bakgrunn

Halsnøy kloster er et automatisk fredet kulturminne som ligger i Kvinnherad kommune, Vestland fylke (kulturminne-ID 64166). På lokaliteten ligger ruiner samt enkelte stående bygninger som stammer fra et kloster tilhørende augustinerordenen. Flere av klosterbygningene ble også tatt i bruk i etter-reformatorisk tid. Lokaliteten har vært i eie hos Sunnhordland museum siden 1956, og er i dag en populær publikumsattraksjon.

Sunnhordland museum søkte 06.07.2022 Vestland fylkeskommune om dispensasjon til å utføre graving for drenering langs utsiden av nordmuren til ruinrommet S1, samt legging av strømkabel og gressarmering fra Hovedhuset til Vestfløyen.

Riksantikvaren fattet vedtak 04.10.2022 om utgifter til særskilt undersøkelse i forbindelse med nevnte tiltak.¹ Vestland fylkeskommune fattet vedtak om tillatelse til inngrep i kulturminnet 17.10.2002.² Tillatelse ble gitt under vilkår om at arkeolog fra NIKU skulle utføre gravearbeidet for drenering langs nordmuren til rom S1, samt overvåke graving for strømkabel og gressarmering.

Arkeolog Regin Meyer ved NIKU-Oslo utførte feltarbeidet for nevnte tiltak 7-10.11.2022, i samarbeid med driftsleder ved Sunnhordland museum, Martin Årvik og avd.leder ved Halsnøy kloster, Helén Petersen. På første feltdag deltok også tidligere driftsleder Andreas Remmen Evensen.

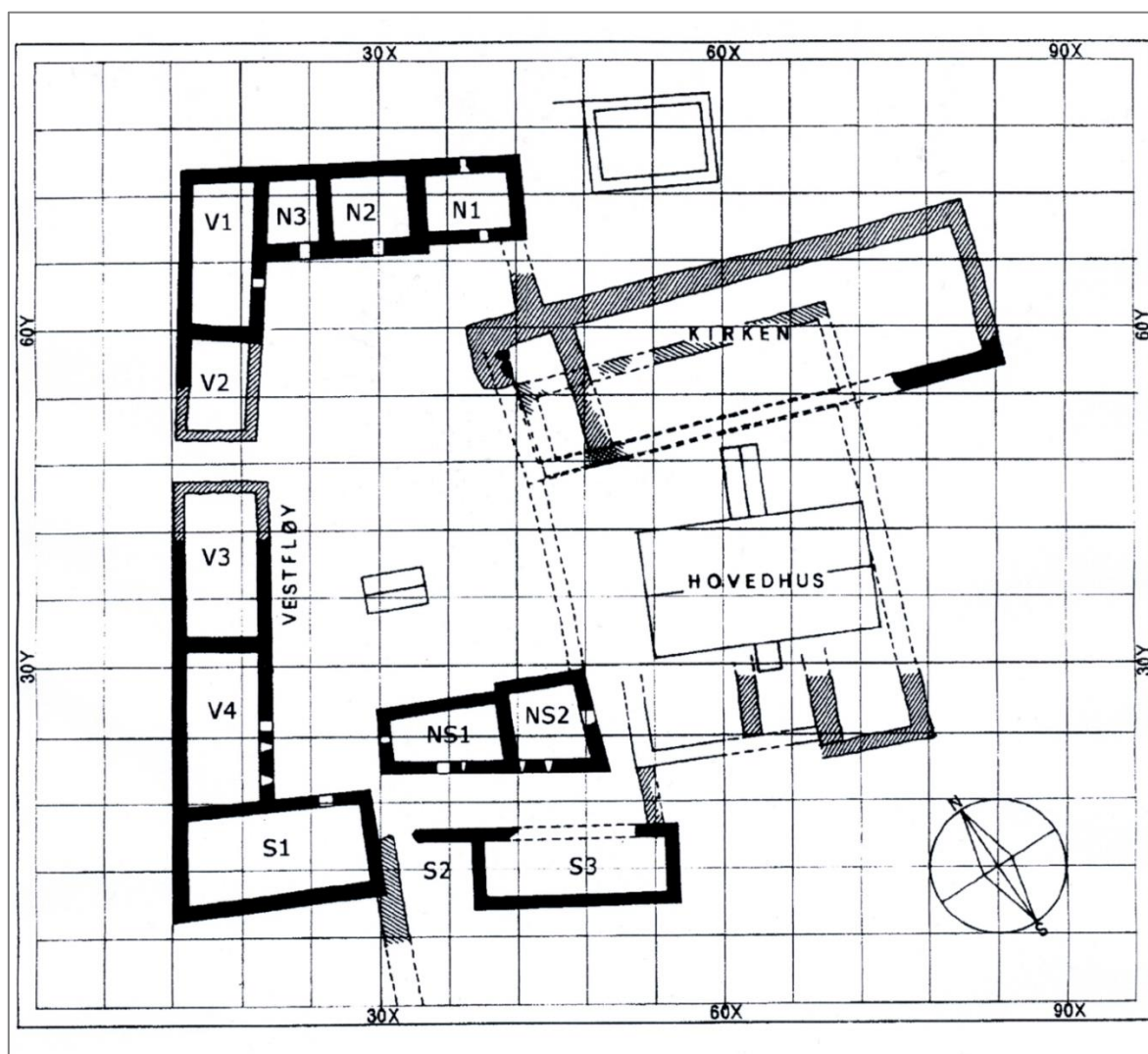
¹ Saksnummer 20/10308-26

² Referanse 2022/53931-9

2 Kort historikk: Halsnøy kloster

Halsnøy kloster ble grunnlagt av Erling Skakke i 1163/1164 og ble ett av de største anleggene i landet. Ved reformasjonen i 1536 ble klosteret oppløst og godset tilfalt kongemakten. Fra 1539 ble godset organisert som len og inngikk fra 1758 i familien Juels eie. Sunnhordland museum kjøpte i 1956 tomten med klosterruinene og hovedhuset fra 1840. Museet har siden den gang formidlet levningenes og lokalitetens historie. Siden 2009 har museet sammen med Riksantikvarens ruinprosjekt gjennomført en rekke tiltak for å bevare murlevningene samt formidle og tilrettelegge området for publikum. Norsk institutt for kulturminneforskning har stått for den arkeologiske oppfølgingen. Arbeidet som denne rapporten beskriver er en del av disse tiltakene.

Klosterlevningene har blitt undersøkt ved arkeologiske utgravninger ledet av Gerhard Fischer i 1938-1939 og av Hans-Emil Lidén i 1961-1963. Samtidig må det påpekes at det finnes tegninger og tolkninger av de middelalderske levningene før dette, blant annet av Jacob Neumann (1826, 1838), Hertzberg (1843), Christian C. A. Lange (1847) samt B. E. Bendixen (1894). I sammenheng med Fischers undersøkelser 1938-1939 ble også ruinene restaurert og flere av murpartiene rekonstruert.

Figur 1 Oversiktsplan over Halsnøy kloster etter oppmålinger av Cato Enger (1938-1940) og suppleringer av Hans-Emil Lidén (1961-1963). Svarte linjer viser stående rom og ruiner. Skraverte linjer viser utgravde fundamenter og murer. Nummereringen er lagt til av Alf Tore Hommedal (Hommedal, 2004).

3 Utførelse 7-10 november 2022

Sjaktgravingen hadde dels til hensikt å tilrettelegge for å legge el-kabel over tunet slik man kunne legge strøm fra Hovedhuset til redskapsboden i rom V3 i vestfløyen. I samme trasé skulle det legges gressarmering over for å tilrettelegge adkomsten for rullestolbrukere.

Gressarmering er også lagt i tidligere år over kirkemarkeringen og videre til Hovedhuset, samt langs nordfløyens sørside og videre til porten i vestfløyen. Den nye gressarmeringen ville således koble seg på tidligere gressarmering ved porten.

Arbeidet ble utført med mini-graver av Andreas Remmen Evensen og Martin Årvik ved Sunnhordland museum, mens Regin Meyer ved NIKU gjennomførte den arkeologiske overvåkingen.

Sjaktene med tilhørende strukturer og funn ble målt inn med CPOS. Kart har senere blitt utarbeidet i ArcGIS av Meyer\NIKU. Egen koordinatliste følger denne rapporten (0).

Dreneringsgrøft ved nordmuren til rom S1 ble gravd etter innspill fra murere ved Murmester Rune Johannessen AS 20.06.2022. Det ble da meldt fra om at overflatevann samlet seg opp ved murlivet etter regnvær.³ Dette ville kunne forhindre herding av mørtel og dessuten kunne medføre skade på murverk over tid.

Graving av dreneringsgrøft ble utført for hånd av Meyer\NIKU. På dette stedet mottok ikke CPOS-utstyret tilstrekkelig med satellittsignaler på grunn av midlertidig verneoverbygg over muren. I stedet måtte grøften måles inn manuelt.

Etter feltarbeidet legger Sunnhordland museum fiberduk, grus og drenerende masser i nevnte sjakter og grøfter i henhold til spesifikasjoner.⁴

4 Oversikt – sjakter og grøfter

Bygningene og ruinene på Halsnøy kloster er i virkeligheten orientert nord\nordøst - sør\sørvest (fig.1), men for enkelhets skyld blir retningsangivelsen her justert til nord-sør og øst-vest.

Det første gravearbeidet i november 2022 ble utført for legging av el-kabel og gressarmering. For å gjennomføre dette ble det først gravd en sjakt over tunet fra kjelleren i Hovedhuset og til rom V3 i den ytre vestfløyen. Denne sjakten omtales her som: **Sjakt Ø-V**.

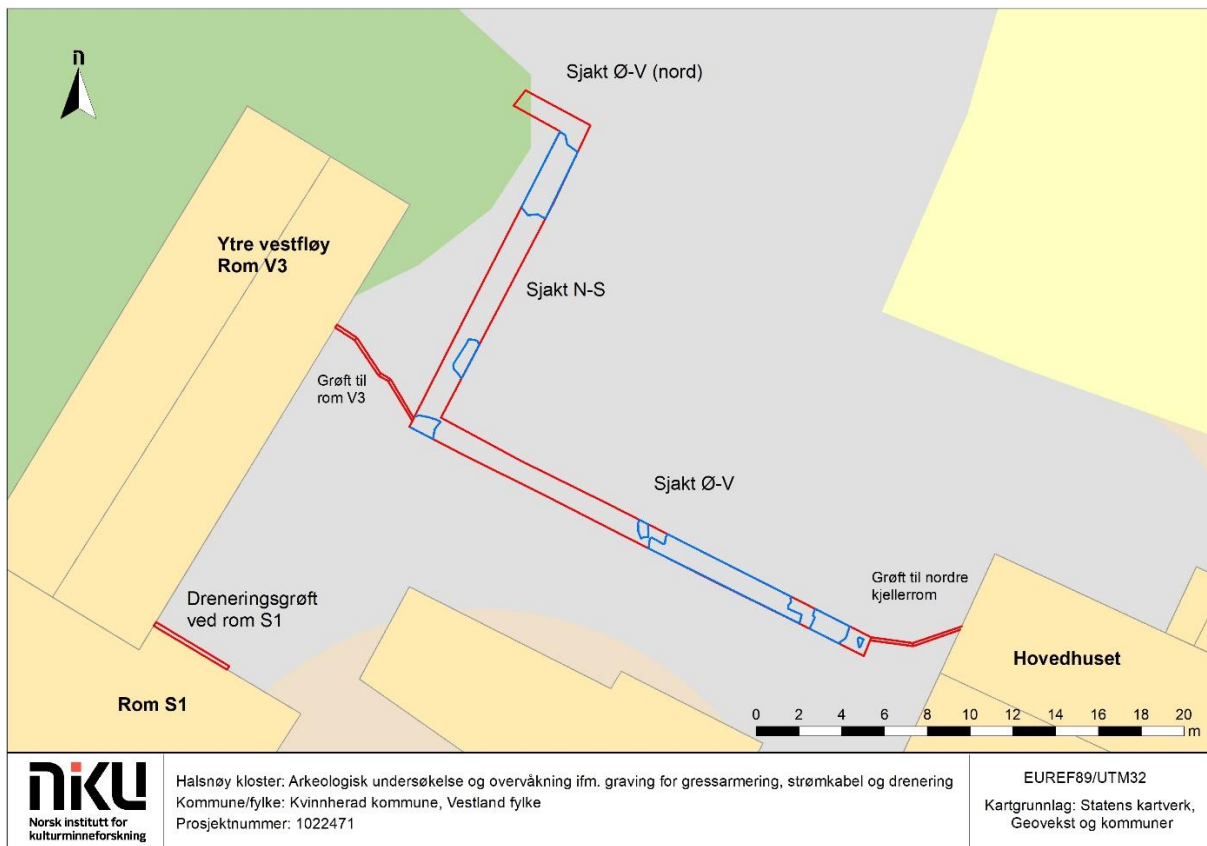
Fra hver ende i Sjakt Ø-V ble det gravd mindre grøfter for å ordne kabelinnføring gjennom dørinngangene i de respektive rommene. Disse grøftene omtales her som: **Grøft til nordre kjellerrom** i øst, og **Grøft til rom V3** i vest.

Fra Sjakt Ø-V ble det også gravet en sjakt vinkelrett mot nord. Denne omtales som **Sjakt N-S**. Fra denne ble det gravet ytterligere en sjakt vinkelrett mot vest, her kalt **Sjakt Ø-V (nord)**. Hensikten med disse var å legge gressarmering opp til «porten» mellom rom V2 og rom V3 (fig.1).

³ Notat befarig Halsnøy kloster 20.06.2022 (Regin Meyer NIKU).

⁴ Vedtak – Løyve til inngrep i automatisk kulturminne (Vestland Fylkeskommune, Bergen 29.09.2022, ref.2022/53931-9).

Ved rom S1 ble det gravet langs det ytre murlivet til nordmuren, vest for inngangen. Denne omtales som: **Dreneringsgrøft ved rom S1**.

Figur 2 Oversiktsplan i ArcMap som viser de nevnte sjaktene og grøftene i rødt. Innmålte levninger i CPOS sees i blått (RM 2022).

Sjakt Ø-V	Sjaktens lengde var 23,8m og bredden ca.1m. Dybden varierte fra 10-15cm.
Sjakt N-S	Lengden var 16,4m og bredden ca.1m. Dybden varierte 10-15cm. Lengst nord gikk den ned mot 20cm dybde.
Sjakt Ø-V (nord)	Lengden var 3,5m og bredden ca.1m. Dybdemål var 10-15cm.
Grøft til nordre kjellerrom	Grøftens lengde var 4,4m, med breddemål 15cm og dybde 12cm.
Grøft til rom V3	Grøftens lengde var 5,8m, med bredde 15cm og dybde 10cm.
Dreneringsgrøft ved rom S1	Dreneringsgrøftens lengde var 4m, med breddemål 20cm, og dybde 20cm. Lengst vest mot rom V4 var dybden kun 10cm.

Figur 3 Sett mot nordøst: arbeidet begynte med å ta av torven like utenfor Hovedhusets nordvestre kjellernedgang. Gravemaskinfører på minigraver er her Andreas Remmen Evensen (Foto RM\NIKU 07.11.2022).

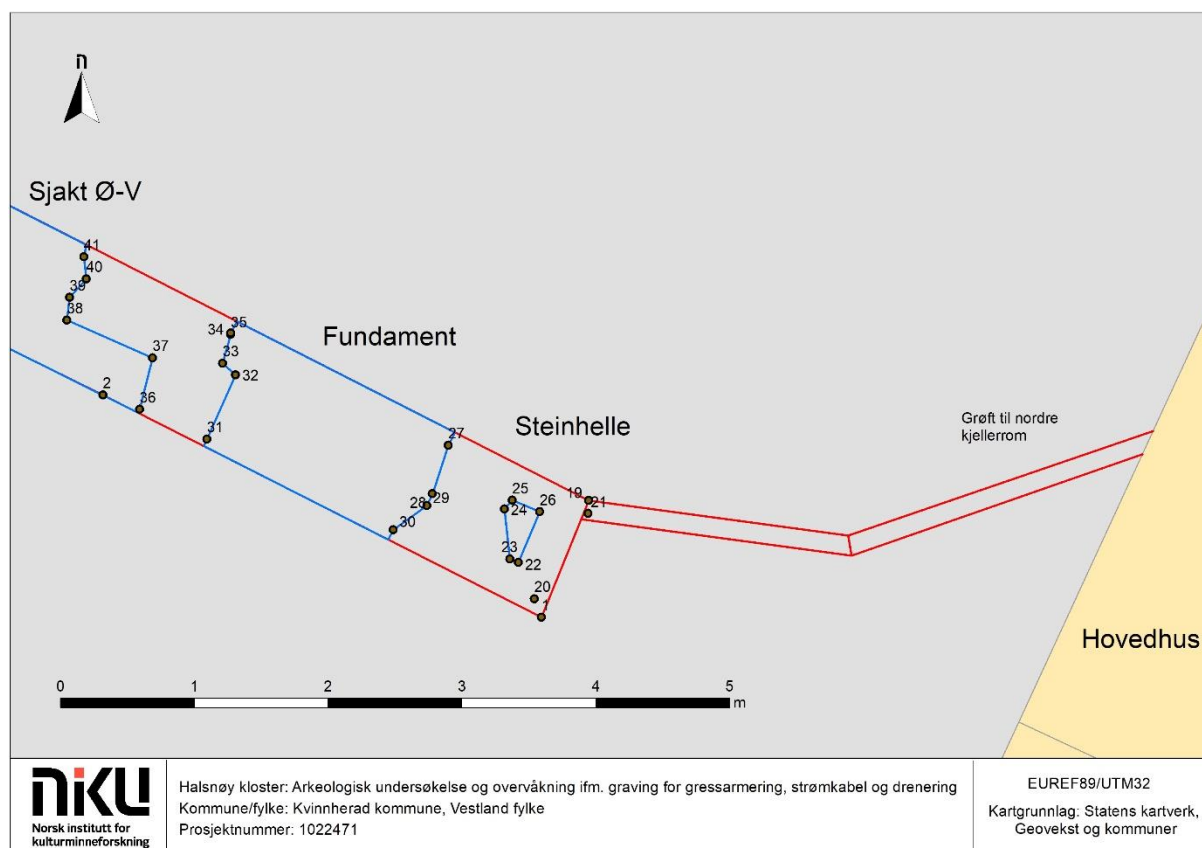
Figur 4 Sett mot nordvest: gravetraséen gikk snorrett over tunet mot vestfløyen og like nedenfor brønnen. Rett under torva dukket det opp steinheller (Foto RM\NIKU 07.11.2022).

5 Sjakt Ø-V

5.1 Steinhelle og fundament

Første gravetak med gravemaskinen ble gjort 3,5m fra Hovedhusets vestvegg og derfra ble sjakten gravd videre vestover.

Umiddelbart etter at gravingen begynte, og torven var tatt av, ble det avdekket steiner kun 5-10cm under markoverflaten. Etter hvert viste det seg at det lå andre konstruksjonslevninger i sjaktens 23,8m lange utstrekning.

Figur 5 Orienteret mot nord: innmåling av steinhelle (nre. 22-26) og fundament (nre. 27-35) i Sjakt Ø-V (RM 2022).

Den første av disse levningene var en enkelt steinhelle ca.10cm under torven. Steinhellen målte 40cm x 23cm i plan (fig.5-6). Den hadde trapesform med en jevn overflate og er en bruddhelle. Den plane plasseringen tyder på at den ligger intasjonelt og ikke er forstyrret.

Isolert sett kan denne steinhelle virke ubetydelig, men når man ser den i sammenheng med konstruksjonslevningen like ved (fundamentet), samt restene av korsgangen lengre nord, så fremgår det at den må inngått nettopp i den samme korsgangen med opprinnelse fra middelalderen (fig.8).

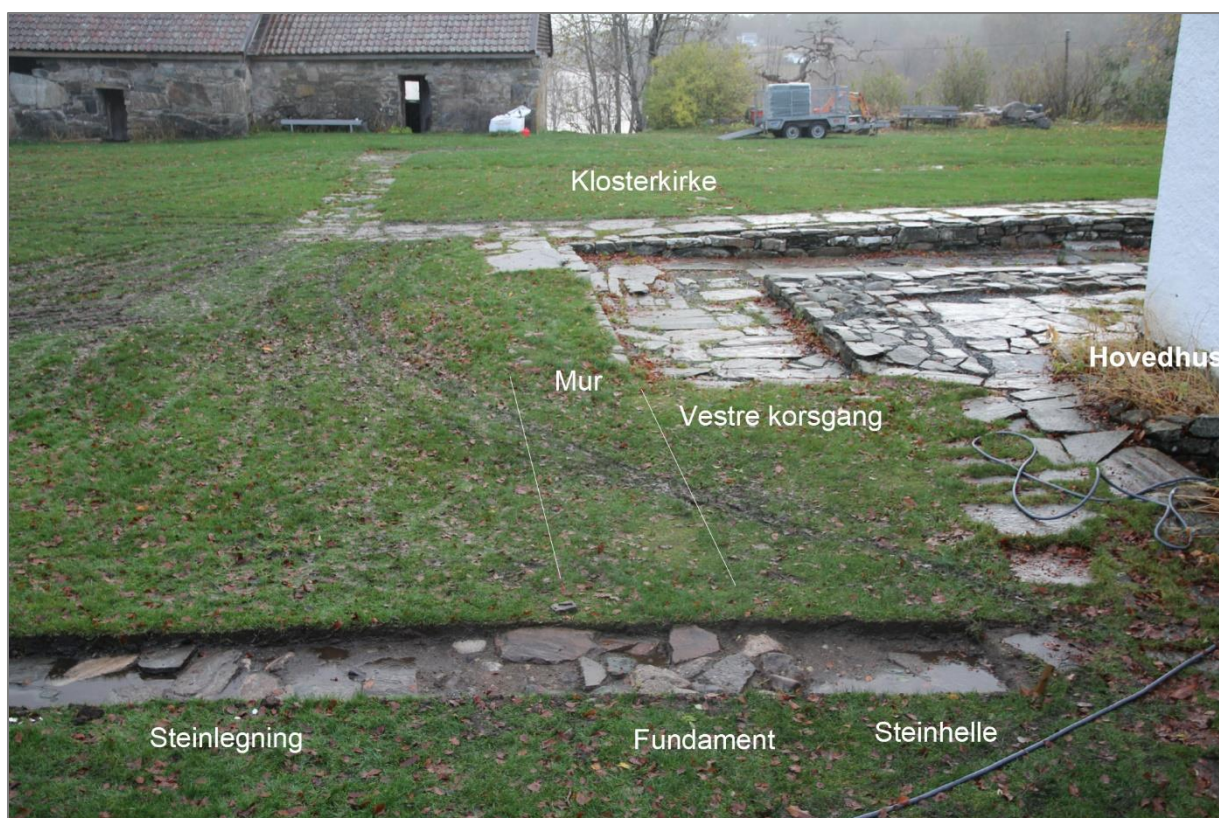

Figur 6 Sett mot nord: steinhellen (Foto RMNIKU 10.11.2022).

Ved siden av steinhellen (fig.6) ble det så avdekket en steinkonsentrasjon 0,5m lengre vest (fig.7). Beliggenhet var her kun 5-10cm under torven. Dette var for det meste bruddsteiner konsentrert innen en bredde på 1,8m øst-vest. Fortsettelsen gikk tydelig videre inn i sjakkanten mot nord og mot sør. Steinene lå i jord som inneholdt små spredte mørtelbiter, men dette ble på ingen måte oppfattet som intakt mørtelmasse eller fuger. Hvor dypt steinkonsentrasjonen går er uvisst og kan kun besvares med en mer omfattende utgravning.

Figur 7 Sett mot nord: steinkonsentrasjonen tolkes som fundament for muren ved korsgangen (Foto RMNIKU 10.11.2022).

Figur 8 Sett mot nord: levningene som ble avdekket i sjakten sett i sammenheng med andre levninger på stedet (Foto og pålagt tekst RM/NIKU 09.11.2022).

Steinkonsentrasjonen tolkes som et fundament. Dette tolkes ikke bare ut fra konsentrasjonen i seg selv, men sees også i forbindelse med andre levninger like ved (fig.8). Med det menes restene av vestre korsgang med dens steinlagte gulv, samt muren som avgrenset korsgangen i vest. Dette er synlig kun 3-4 meter unna (fig.8).

Korsgangspartiet samt kirkens fundamenter ble delvis gravd ut av Gerhard Fischer i 1939.⁵ Ytterligere partier av kirkens fundamenter ble gravd ut av Hans-Emil Lidén i 1961-63.⁶ Korsgangspartiet ble frilagt på nytt i 2015-2017 i forbindelse med bevaring og tilretteleggelse av området for publikum.⁷

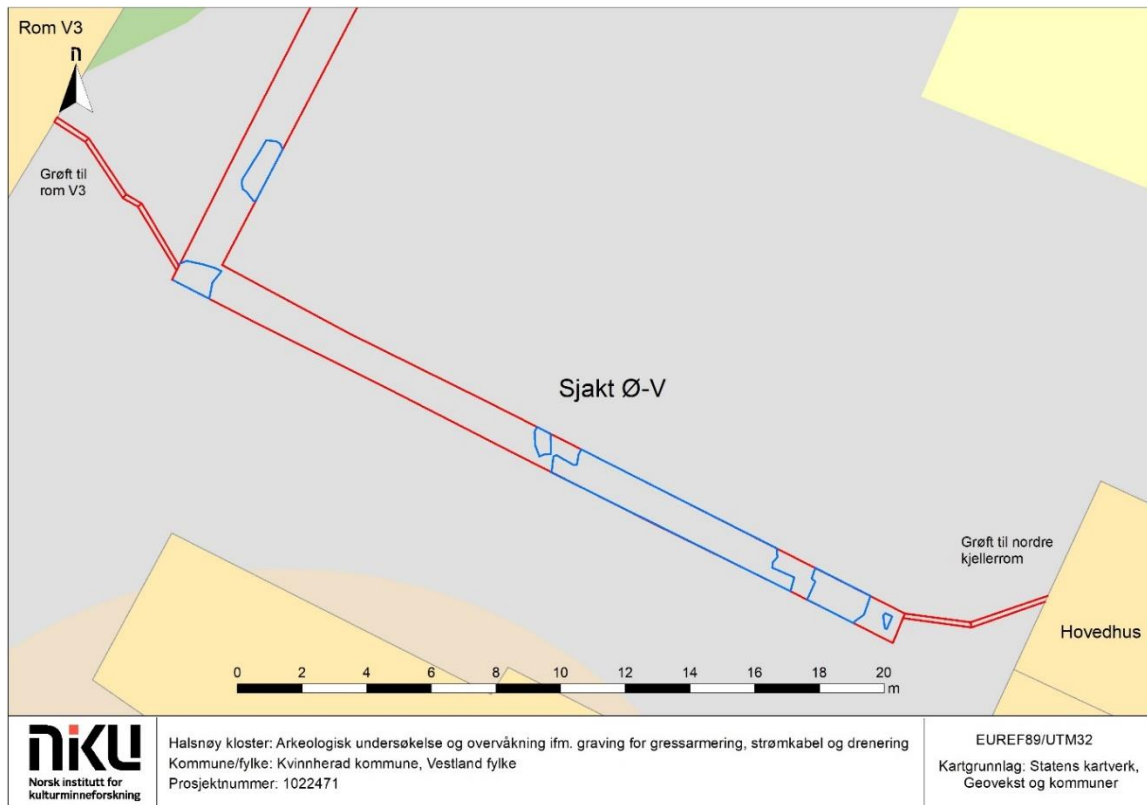
Når man ser steinhellen og fundamentet i sammenheng med korsgang og tilhørende mur, så fremgår det at begge ligger i en forlengelse av disse mot sør. For fundamentet synes levningen å være bevart i sin fulle bredde, mens for steinhellen så ligger det kun en enkelt stein igjen. Dette kan trolig forklares med at øvrige steinheller har blitt tatt ut til gjenbruk, f.eks. da Hovedhuset ble bygget i 1840 eller ved annet arbeid som vi ikke kjenner til.

⁵ Fischer 1938-1940, s. 19, 22.

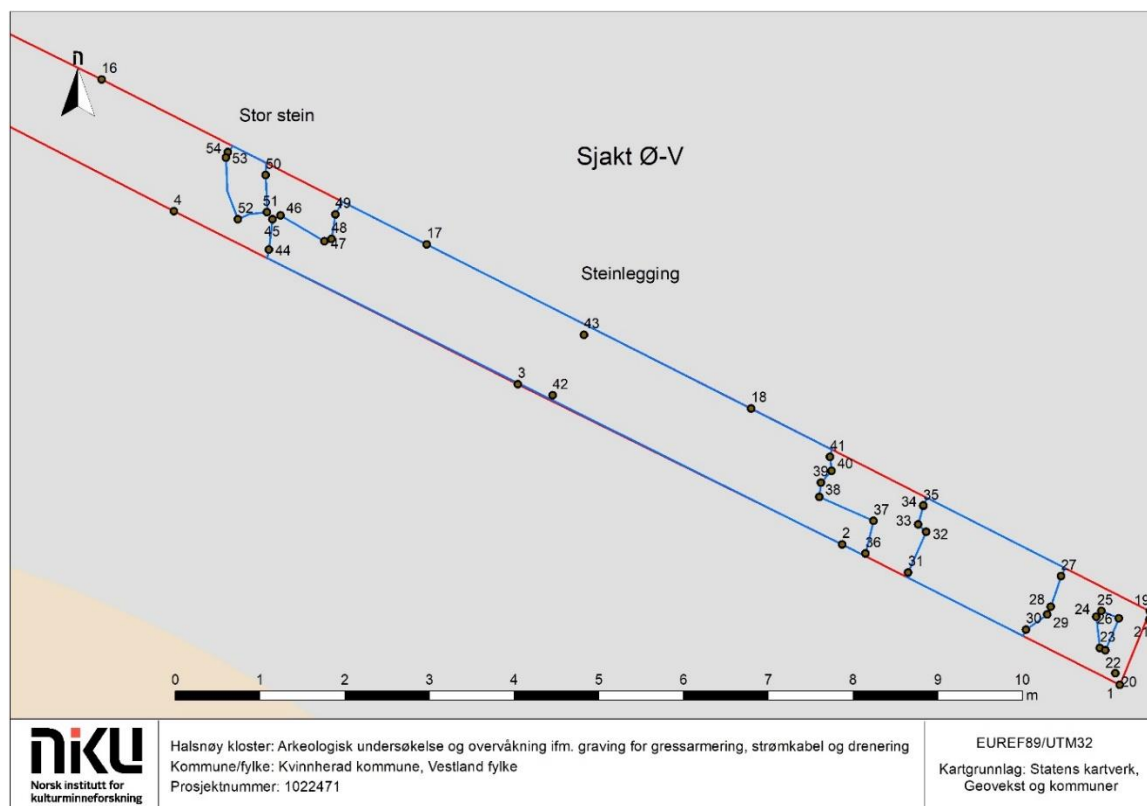
⁶ Lidén 1965.

⁷ Meyer 2016.

5.2 Steinlegging

Figur 9 Orientert mot nord: oversikt over Sjakt Ø-V med innmålte levninger i blått (RM 2022).

Figur 10 Orientert mot nord: steinleggingen innmålt (nre. 36-49) samt en stor stein vest for denne (nre. 50-54) (RM 2022).

Figur 11A Sett mot vest: steinleggingen med vestfløyen i bakgrunnen (Foto RMNIKU 2022 10.11.2022).
Figur 11B Sett mot øst: steinleggingen med hovedhuset i bakgrunnen. Den holdt påfallende godt på regnvann etter store byger (Foto RMNIKU 08.11.2022).

0,5m vest for fundamentet kom det til syne en steinlegging kun 5-10cm under torven. Den kunne følges i 8 meters lengde øst-vest og var for det meste i sjaktens fulle bredde. Det betyr at den har utstrekning videre mot nord og sør, men total utstrekning er uvisst. At det manglet noen heller lengst øst (fig.11A) kan trolig forklares med at går en grøft (sannsynligvis eldre dreneringsgrøft) diagonalt over sjaktens lengderetning, noe som ble påvist med georadar i 2014.⁸

Steinleggingen består av naturheller i vekslende størrelser, med varierende lengdemål 20-60cm. Av steintype gjenkjennes den karakteristiske øyegneisen som finnes lokalt på øya. Hellene er uregelmessig formet og intensjonelt plassert i forhold til hverandre. De ligger plant, uten tegn på forstyrrelser og synes dessuten å være i god stand. Det ble ikke observert særskilte sprekker, avskallinger eller andre skader.

Ved steinleggingens vestre avslutning lå en stor stein med målte dimensjoner 0,9m x 0,45m (fig.13). Fullt lengdemål var ikke tilgjengelig da den fortsetter inn i sjaktkanten. Den store steinens plassering er interessant da den ligger nettopp ved steinsettingens avslutning. Spørsmålet er om den har utgjort en kant som har markert en avgrensning eller om den har hatt en annen funksjon. Ut fra de tilgjengelige levningene i felt kan man ikke komme nærmere en tolkning omkring dette, annet enn å bemerke dette som interessant.

⁸ Meyer & Kristiansen 2015, s. 24-25.

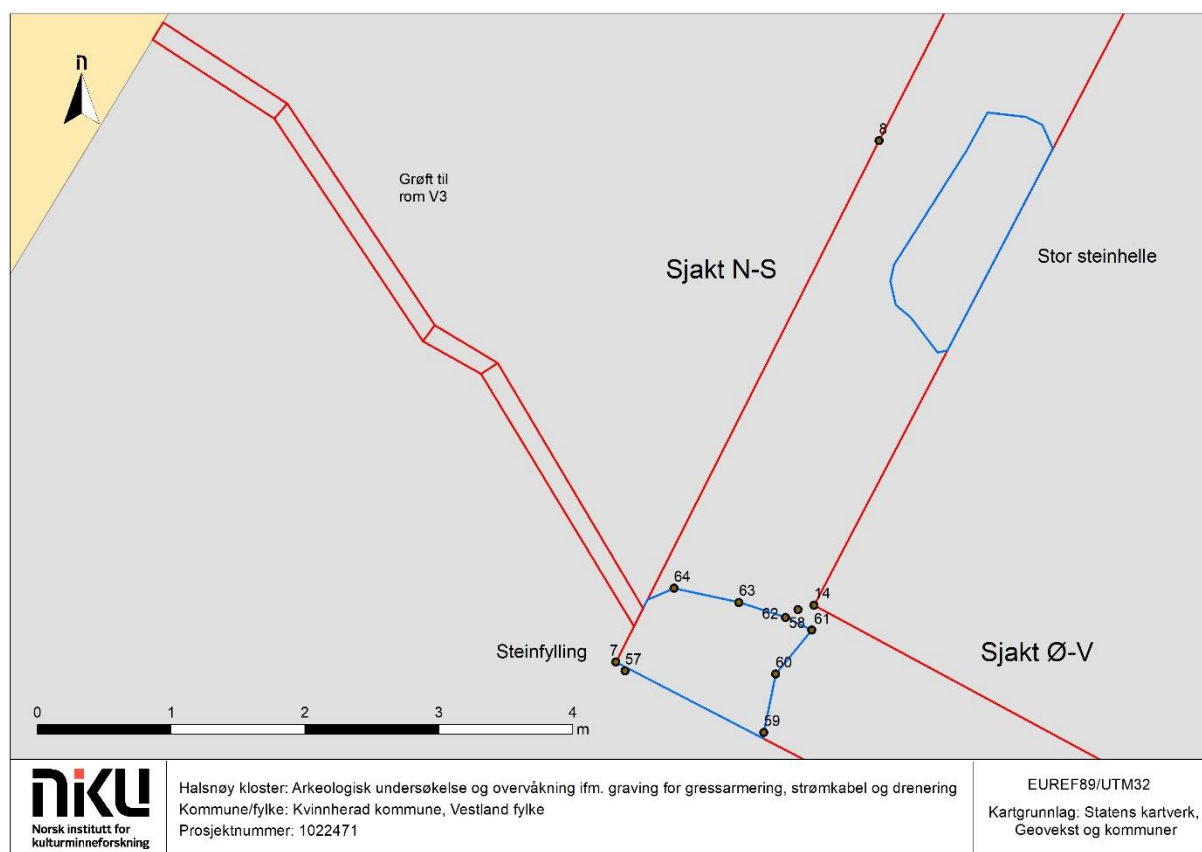

Figur 12 Sett mot nord: et parti av steinleggingen (Foto RM\NIKU 10.11.2022).

Figur 13 Sett mot nord: steinleggingens avslutning i vest med den store steinen til venstre (Foto RM\NIKU 10.11.2022).

5.3 Steinfylling

Figur 14 Orientert mot nord: i hjørnet hvor Sjakt Ø-V og Sjakt N-S møtes ble det avdekket en steinfylling (nre. 59-64). Fra dette hjørnet ble det gravet for hånd en smal grøft for å lede el-kabel inn til rom V3. I Sjakt N-S ble det avdekket en enkel stor helle. Denne ble målt inn manuelt da det ikke var mulig å få inn GPS-signaler under kastanjetreet som står like ved (RM 2022).

I møtepunktet til Sjakt Ø-V og Sjakt N-S ble det avdekket en steinfylling like under torven. Denne ble målt 1,2m øst-vest og 0,9m nord-sør, men har åpenbart en videre utstrekning mot sør og vest forbi sjaktkanten. Steinfyllingen besto for det meste av runde steiner i nevestørrelse og litt mindre. Disse er trolig hentet fra strandkanten i nærheten, hvor det finnes lignende steiner. Hensikten har trolig vært for å fylle ut / planere ut området eller skape drenering.

Figur 15A Sett mot øst: steinfyllingen i hjørnet hvor Sjakt Ø-V og Sjakt N-S møtes (Foto RMNIKU 08.11.2022).

Figur 15B Sett mot nord: den samme steinfyllingen etter et regnvær (Foto RMNIKU 09.11.2022).

5.4 Gjenstandsfunn

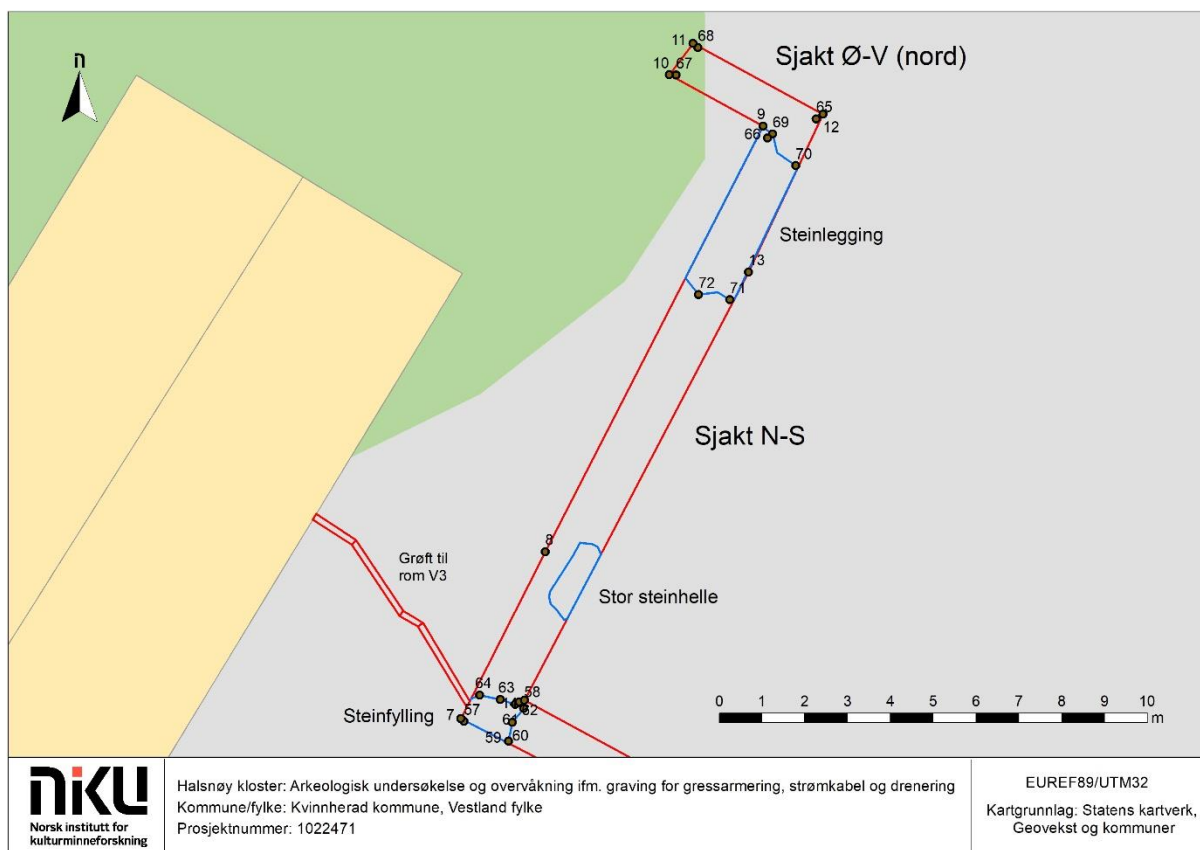
Gjenstandene som lå i matjorden i Sjakt Ø-V var utelukkende fra nyere tid. Disse besto av skår av flint-fajanse og moderne glass samt en keramisk detalj fra en sikring (fig.16).

Figur 16 Gjenstandsfunn fra gravingen av Sjakt Ø-V (Foto RMNIKU 10.11.2022)

6 Sjakt N-S

Sjakt N-S ble gravet med minigraver tilsvarende Sjakt Ø-V, men i dette tilfelle var arbeidet kun ment for gressarmering og ikke el-kabel. Den ble gravet med lengdemål 16,5m og bredde 1,0-1,2m. Landskapet har her en helling opp mot nord og ved regnvær samlet det seg opp en hel del vann lengst sør i sjakten. Under torven var det kun matjord og røtter.

Figur 17 Orientert mot nord: Sjakt N-S og vinkelrett fra denne Sjakt Ø-V (nord) (RM 2022).

6.1 Stor steinhelle

2,1m nord for hjørnet til Sjakt Ø-V og Sjakt N-S, ble det avdekket en stor steinhelle. Denne hadde lengdemål 1,90m og målt bredde 0,65m. Fullstendig bredde er imidlertid større da steinen fortsetter inn i sjaktkanten. Steinhellen lå plant med orientering nord-sør. Det lå ikke andre tilsvarende heller ved den. Tilstanden var god, og den virket ikke å være forstyrret. Plasseringen ligger midt mellom brønnen og inngangen til rom V3. Plasseringen kan være knyttet til adkomst og ferdsel mellom disse.

Figur 18 Sett mot øst: den store steinhellen (Foto RMNIKU 10.11.2022).

6.2 Steinlegging

10,5 meter nord for hjørnet mellom Sjakt Ø-V og Sjakt N-S, ble det avdekket en steinlegging lignende den som er tidligere omtalt.

Steinleggingen hadde utstrekning nord-sør 4,2m og lå i sjaktens fulle bredde 1,2m. Utstrekning øst-vest gikk utover sjaktbredden og kunne ikke dokumenteres. Også her lå det kun naturheller med uregelmessig form og vekslende størrelse. Maks størrelse var 0,8m x 0,6m. De største hellene lå plant samtidig som de fulgte landskapshellingen suksessivt som lave trinn. Enkelte av de mindre hellene var noe ute av stilling og skrånet ned i massene. Det var ingenting i felt som kunne gi en forklaring hvorfor steinleggingen stoppet i nord og sør nettopp her (fig.19). Det fremgikk heller ikke hvorvidt den forholdt seg til forbindelsen mellom rommene eller om den er en rest av en større steinlegging for hele plassen.

Figur 19 Sett mot nordvest: steinleggingen (Foto RMNIKU 10.11.2022).

6.3 Gjenstandsfunn

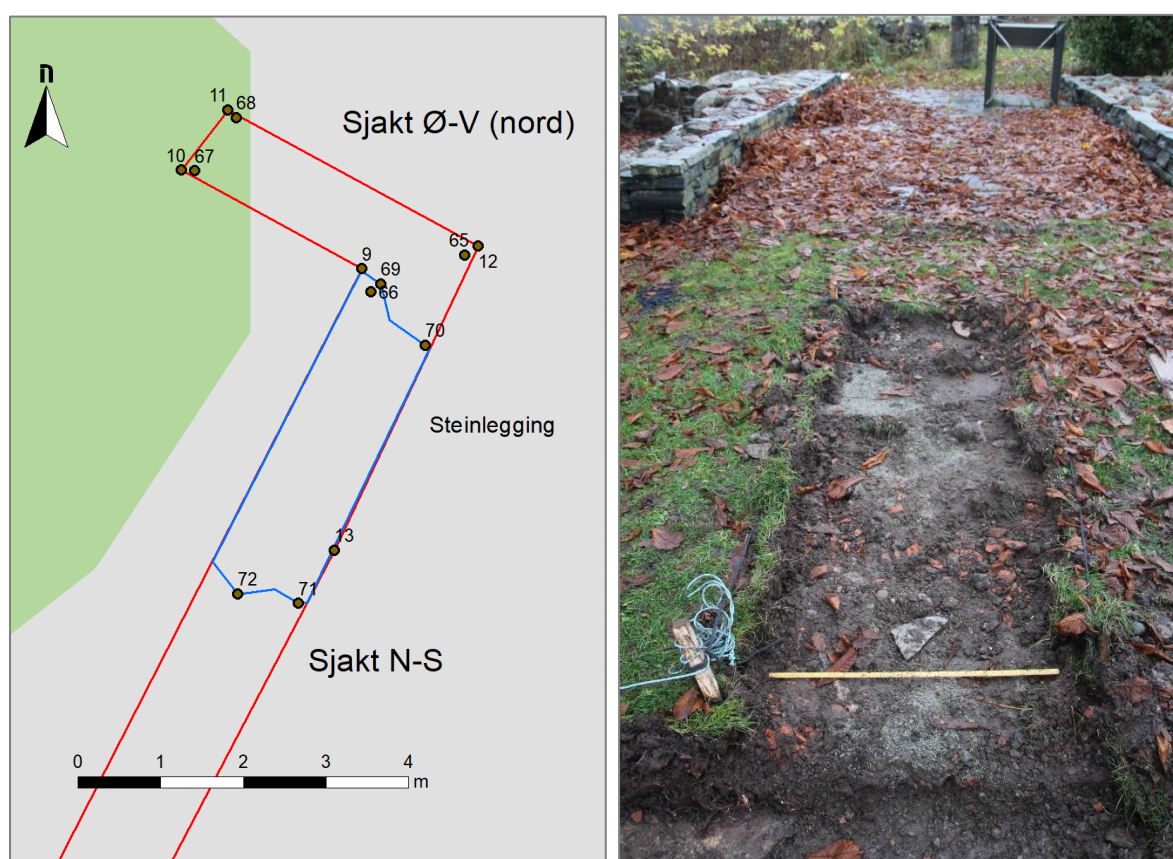

Gjenstander som ble funnet i massene i Sjakt N-S var moderne, kanskje med unntak av en jernkrok som er av ubestemmelig alder. De øvrige var en bruskkork, toppen av en grønn ølflaske, plastbiter og lokket fra et glass Nivea hudkrem.

Figur 20 Gjenstandsfunn fra Sjakt N-S (Foto RMNIKU 10.11.2022).

7 Sjakt Ø-V (nord)

Sjakten går vinkelrett vestover fra Sjakt N-S mot porten i ytre vestfløy (fig.21). Den ble gravd i 3,5 meters lengde, 0,9 meters bredde og 0,1m dybde. I sjakten var det biter av knust vingetegl og påfylling med grå sand. Det var ingen ting av arkeologisk interesse på dette nivået.

Figur 21A Sjakt Ø-V (nord) ble gravd vinkelrett fra nordenden av Sjakt N-S (RM 2022).

Figur 21B Sett mot vest: det ble funnet ingen ting av interesse i Sjakt Ø-V (nord) (Foto RMNIKU 10.11.2022).

8 Grøft til rom V3 og Grøft til nordre kjellerrom i Hovedhuset

For å føre el-kabel ut av sjakten Ø-V ble det gravd for hånd inn til de respektive rommene.

Grøften til rom V3 ble gravd i 15cm bredde og 10cm dybde (fig.22A). På grunn av store steiner som ligger delvis fremme i dagen kunne denne ikke graves i en rett linje, men i stedet tilpasses hindringene. I grøften var det kun matjord.

Grøften inn til nordre kjellerrom i Hovedhuset ble gravet i 15cm bredde og 12cm dybde (fig.22B). Her måtte man løfte opp flere mindre steiner som inngår i helleleggingen rundt Hovedhuset. Disse er lagt i 1840 da Hovedhuset ble bygget. Under var det kun matjord.

Figur 22A Sett mot nordvest: grøften inn til rom V3.

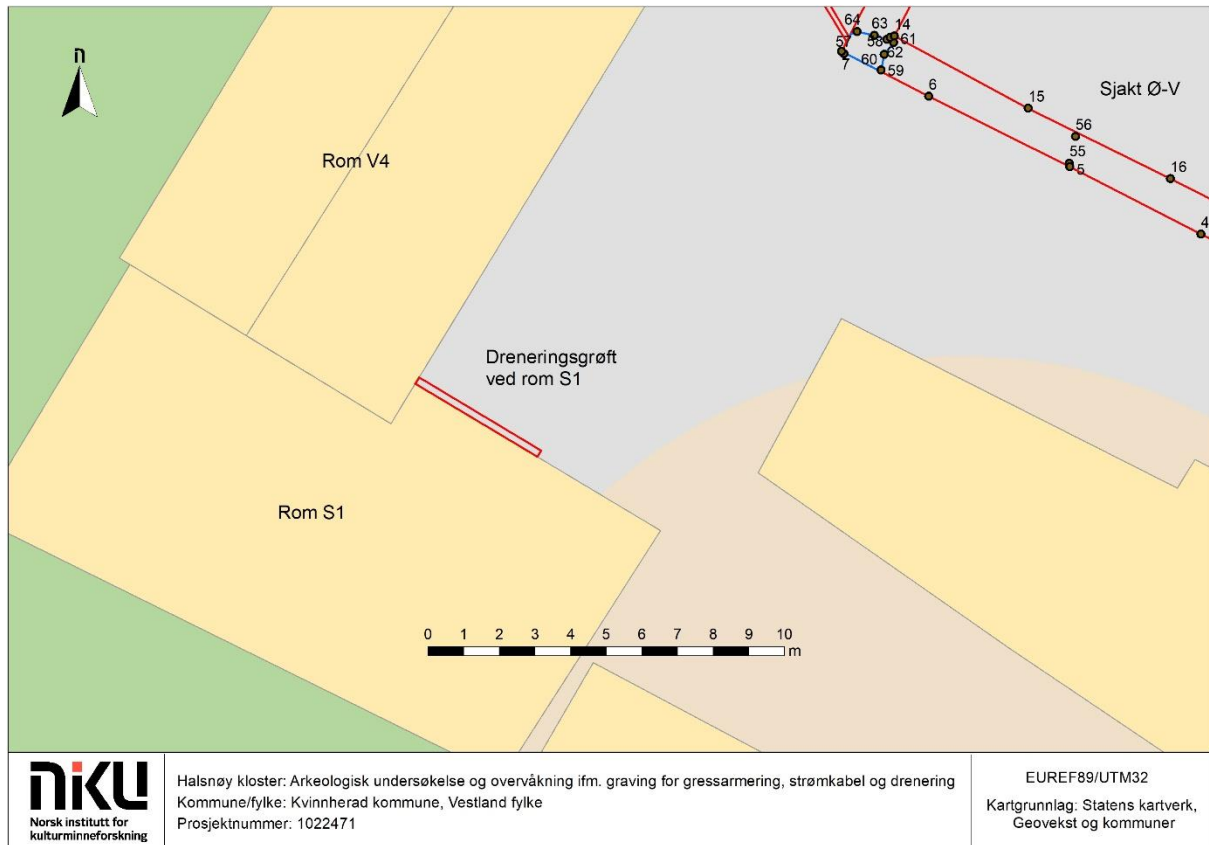
Figur 22B Sett mot nordøst: grøften inn til nordre kjellerrom i Hovedhuset. Til venstre står museets driftsleder Martin Årvik (Foto RMNIKU 10.11.2022).

9 Dreneringsgrøft ved rom S1

Grøften ble gravd for hånd av arkeolog i 4,0 meters lengde og 0,2 meters bredde. Dybden var 0,2m. I grøften ble det gravd ut en mengde grov grus med finstoffer i (veigrus?), noe som åpenbart må ha vært lagt i nyere tid (fig.24A). Underveis i feltarbeidet ble det observert hvordan denne grusen demmet opp regnvannet, trolig på grunn av finstoffene. Grusen hadde altså ingen drenerende egenskaper. Etter at den ble fjernet rant vannet ut østover og ned i rom S1 hvor det dreneres ut i massene.

5-10 cm under den nevnte grusen besto massene av 10cm med fet humusholdig silt. Dette fortsatte videre nedover. Helt nederst kom det frem enkelte runde steiner som trolig er lagt som fundament for muren, eventuelt for å fylle ut området (fig.24B). Steinene må være

hentet fra strandkanten like ved. I denne massen ble det funnet en halv middelaldertegl (koppenden), men også etter-reformatoriske teglsteiner samt glasskår fra bunnen av en brusflaske eller lignende (fig.25). Det har åpenbart vært gravd med til dette nivået i moderne tid.

Figur 23 Orientert mot nord: dreneringsgrøften ble gravd langs med det ytre murlivet tilhørende nordmuren til rom S1 (RM 2022).

Figur 24A Dreneringsgrøften, sett mot vest: den første massen som ble gravd ut var grus som må være lagt i moderne tid (Foto RM\NIKU 09.11.2022).

Figur 24B Dreneringsgrøften, sett mot vest: lengre nede kom det frem runde steiner som trolig er lagt som fundament eller for å fylle ut området (Foto RM\NIKU 09.11.2022).

Figur 25 Dreneringsgrøften; i bunnen av grøften ble det funnet koppenden på en middelaldersk teglstein, men også teglbiter fra senere formater samt bunnen av en moderne glassflaske (Foto RM\NIKU 10.11.2022).

10 Oppsummering og konklusjon

Feltarbeidet 7-10 november ble utført i henhold til prosjektplanen. Etter fullført arbeid var det klart for Sunnhordland museum til å legge fiberduk, drenerende masse, el-kabel og gressarmering.

Alle massene som ble gravd ut i samtlige tre sjakter, samt dreneringsgrøften, inneholdt moderne gjenstander fra det 20 århundre. Det ble imidlertid funnet flere konstruksjonslevninger som må være betydelig eldre enn dette.

Steinhellen og fundamentet i Sjakt Ø-V er tolket som levninger fra klosterets vestre korsgang med tilhørende mur ved siden av. Dette er ikke noen overraskelse da lignende levninger er funnet lengre nord. Funnene er likevel en viktig bekreftelse på at det fremdeles finnes rester etter klosterfirkanten i området. Disse levningene forble urørt under hele feltarbeidet.

Steinleggingen i Sjakt Ø-V er et viktig funn som forteller at plassen mellom korsgangen og vestfløyen har hatt et steindekke. Om dette opprinnelig har hatt full utstrekning hele stykket er imidlertid uvisst. Man må også regne med at steinheller har blitt tatt opp til gjenbrukt andre steder (f.eks. i Hovedhusets kjellergulv) og full bevaring er derfor usannsynlig. En besiktigelse fra år 1800 forteller at borggården da var steinlagt, men kilden forteller ikke når dette ble gjort.⁹ Det er dermed uvisst om den stammer fra klostertiden eller herregårdstiden etter middelalderen.

Figur 26 Sett mot vest: steinhellen og fundamentet fra korsgangen samt steinleggingen som har gått over en betydelig del av plassen. Øverst sees den ytre vestfløyen med rom V3 og rom V4 (Foto RMNIKU 09.11.2022).

En problemstilling som har vært drøftet ved tidligere undersøkelser,¹⁰ angår hvorvidt klosterfirkanten hadde en vestfløy i mur eller tre, eller om den ikke hadde noen fløy i det hele

⁹ Hvinden-Haug & Meyer 2018, s. 90,92.

¹⁰ Av Gerhard Fischer i 1938-39 og Hans Emil-Lidén i 1961-63.

tatt. Med tanke på steinleggingen så går den forbi utgangspunktet for denne teorien, nemlig rom NS2. Den virker altså ikke å forholde seg til en eventuell bygningskonstruksjon som har vært orientert i nord-sør på dette stedet. Dermed blir det vanskelig å skulle knytte steinlegging til teorien, som f.eks. et gulv i fløyen. Samtidig er det ikke umulig at plassen har vært steinlagt i middelalderen når man ser hvor mye ressurser klosteret har lagt i bygningene ellers på stedet. Dette kan imidlertid ikke bekreftes alene ut fra resultatene som feltarbeidet frembragte.

Steinleggingen i Sjakt N-S hadde et lignende steinmateriale og har trolig hengt sammen med steinleggingen i Sjakt Ø-V, selv om frileggingen ikke var tilstrekkelig til å påvise en direkte forbindelse.

Sjakt Ø-V (nord) viste ingen intakte arkeologi.

Grøft til rom V3 og Grøft til nordre kjellerrom viste ingen intakte arkeologi. De inneholdt kun matjord uten funn.

Dreneringsgrøften langs nordmuren til rom S1 inneholdt moderne glass i 20cm dybde, noe som tyder på aktiviteter sent i det 20 århundre. Det kan imidlertid være intakte kulturlag på et dypere nivå.

11 Summary

In early November 2022, an archaeologist from the Norwegian Institute for Cultural Heritage Research carried out a watching brief in connection with shallow excavations for the establishment of a walkway from the main building to and along the west wing of Halsnøy Abbey. A considerable section of stone pavement was uncovered; documentary evidence reveals that this area was paved by around 1800, but the pavement may be older. In the vicinity of the main building, part of the medieval cloister area, including a stone foundation, was uncovered. The archaeologist also conducted a shallow excavation for drainage purposes along the northern wall of building S1, located at the abbey's south-western corner. Only modern deposits were encountered here.

12 Vedlegg

12.1 Koordinatliste fra innmåling (CPOS)

PT_ID	N	Ø	Moh.	Beskrivelse
1	6633510.7538	312364.6033	14.8519	Sjakt Ø-V_avgrensning_topp-punkt
2	6633512.4129	312361.3251	14.9108	Sjakt Ø-V_avgrensning_topp-punkt
3	6633514.3039	312357.4958	14.8991	Sjakt Ø-V_avgrensning_topp-punkt
4	6633516.3444	312353.4371	14.7874	Sjakt Ø-V_avgrensning_topp-punkt
5	6633518.2338	312349.7640	14.6179	Sjakt Ø-V_avgrensning_topp-punkt
6	6633520.2051	312345.8076	14.3805	Sjakt Ø-V_avgrensning_topp-punkt
7	6633521.4700	312343.3640	14.2206	Sjakt Ø-V_avgrensning_topp-punkt
8	6633525.3613	312345.3289	14.4774	Sjakt N-S_avgrensning_Topp-punkt
9	6633535.2925	312350.4140	15.4523	Sjakt N-S_avgrensning_Topp-punkt
10	6633536.4890	312348.2294	15.5398	Sjakt Ø-V (nord)_avgrensning_Topp-punkt
11	6633537.2160	312348.7860	15.5915	Sjakt Ø-V (nord)_avgrensning_Topp-punkt
12	6633535.5699	312351.8166	15.4447	Sjakt N-S_avgrensning_Topp-punkt
13	6633531.8858	312350.0758	15.0987	Sjakt N-S_avgrensning_Topp-punkt
14	6633521.8945	312344.8447	14.3234	Sjakt N-S_avgrensning_Topp-punkt
15	6633519.8698	312348.5982	14.5058	Sjakt Ø-V_avgrensning_topp-punkt
16	6633517.9005	312352.5832	14.7459	Sjakt Ø-V_avgrensning_topp-punkt
17	6633515.9542	312356.4229	14.8882	Sjakt Ø-V_avgrensning_topp-punkt
18	6633514.0178	312360.2504	14.8955	Sjakt Ø-V_avgrensning_topp-punkt
19	6633511.6239	312364.9582	14.9012	Sjakt Ø-V_avgrensning_topp-punkt
20	6633510.8913	312364.5516	14.7644	Sjakt Ø-V_avgrensning_bunn-punkt
21	6633511.5279	312364.9523	14.7755	Sjakt Ø-V_avgrensning_bunn-punkt
22	6633511.1617	312364.4315	14.7342	Helle
23	6633511.1885	312364.3668	14.7388	Helle
24	6633511.5603	312364.3265	14.7735	Helle
25	6633511.6266	312364.3844	14.7649	Helle
26	6633511.5401	312364.5922	14.7597	Helle
27	6633512.0375	312363.9081	14.8212	Fundament_avgrensning_øst
28	6633511.6758	312363.7895	14.8238	Fundament_avgrensning_øst
29	6633511.5864	312363.7478	14.8085	Fundament_avgrensning_øst
30	6633511.4072	312363.4963	14.7968	Fundament_avgrensning_øst
31	6633512.0828	312362.1033	14.8233	Fundament_avgrensning_vest
32	6633512.5616	312362.3179	14.8624	Fundament_avgrensning_vest
33	6633512.6498	312362.2202	14.8720	Fundament_avgrensning_vest
34	6633512.8743	312362.2826	14.9001	Fundament_avgrensning_vest
35	6633512.8651	312362.2826	14.8608	Fundament_avgrensning_vest
36	6633512.3054	312361.6008	14.8667	Steindekke_avgrensning_øst
37	6633512.6899	312361.6976	14.9185	Steindekke_avgrensning_øst
38	6633512.9711	312361.0561	14.8490	Steindekke_avgrensning_øst
39	6633513.1408	312361.0760	14.8485	Steindekke_avgrensning_øst
40	6633513.2799	312361.2023	14.8302	Steindekke_avgrensning_øst
41	6633513.4437	312361.1830	14.8364	Steindekke_avgrensning_øst
42	6633514.1716	312357.9074	14.7432	Sjakt Ø-V_avgrensning_bunn-punkt
43	6633514.8865	312358.2777	14.7688	Sjakt Ø-V_avgrensning_bunn-punkt
44	6633515.8897	312354.5603	14.7601	Steindekke_avgrensning_vest
45	6633516.2513	312354.6012	14.7162	Steindekke_avgrensning_vest
46	6633516.2955	312354.6945	14.7339	Steindekke_avgrensning_vest
47	6633515.9923	312355.2148	14.7871	Steindekke_avgrensning_vest

PT_ID	N	Ø	Moh.	Beskrivelse
48	6633516.0156	312355.2978	14.7461	Steindekke_avgrensning_vest
49	6633516.3083	312355.3451	14.7380	Steindekke_avgrensning_vest
50	6633516.7714	312354.5216	14.7723	Stor stein
51	6633516.3317	312354.5379	14.7355	Stor stein
52	6633516.2482	312354.1923	14.7935	Stor stein
53	6633516.9757	312354.0515	14.7832	Stor stein
54	6633517.0438	312354.0752	14.7866	Stor stein
55	6633518.3346	312349.7516	14.5109	Sjakt Ø-V_avgrensning_bunn-punkt
56	6633519.0798	312349.9177	14.5227	Sjakt Ø-V_avgrensning_bunn-punkt
57	6633521.4027	312343.4328	14.1718	Sjakt Ø-V_avgrensning_bunn-punkt
58	6633521.8612	312344.7255	14.3337	Sjakt Ø-V_avgrensning_bunn-punkt
59	6633520.9440	312344.4687	14.2029	Steinfylling
60	6633521.3810	312344.5577	14.2477	Steinfylling
61	6633521.7092	312344.8260	14.3061	Steinfylling
62	6633521.8039	312344.6303	14.3065	Steinfylling
63	6633521.9157	312344.2825	14.2828	Steinfylling
64	6633522.0212	312343.7990	14.2612	Steinfylling
65	6633535.4584	312351.6534	15.2694	Sjakt N-S_avgrensning_bunn-punkt
66	6633535.0115	312350.5212	15.3267	Sjakt N-S_avgrensning_bunn-punkt
67	6633536.4778	312348.3875	15.4494	Sjakt Ø-V (nord)_avgrensning_bunn-punkt
68	6633537.1245	312348.8950	15.5107	Sjakt Ø-V (nord)_avgrensning_bunn-punkt
69	6633535.1083	312350.6411	15.3245	Steindekke2_avgrensning_nord
70	6633534.3685	312351.1791	15.2192	Steindekke2_avgrensning_nord
71	6633531.2411	312349.6429	15.0455	Steindekke2_avgrensning_sør
72	6633531.3576	312348.9085	15.0524	Steindekke2_avgrensning_sør

12.2 Fotoliste

Filnavn	Motiv	Opptaksdato	Sett mot	Fotograf	Struktur-/Objektnr
Bf30072_NIKU_0001.tif	Sjaktgravning over tunet på Halsnøy kloster; forsidefiguren i rapporten	09.11.2022	NV	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0002.tif	Arbeidet begynte med å ta av torven like utenfor Hovedhusets nordvestre kjellerneidgang; fig. 3 i rapporten	07.11.2022	NØ	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0003.tif	Gravetraséen gikk snorrett over tunet mot vestfløyen og like nedenfor brønnen. Rett under torva dukket det opp steinheller; fig. 4 i rapporten	07.11.2022	NV	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0004.tif	Steinhellen; fig. 6 i rapporten	10.11.2022	N	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0005.tif	Steinkonsentrasjonen tolkes som fundament for muren ved korsgangen; fig. 7 i rapporten	10.11.2022	N	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0006.tif	Levningene som ble avdekket i sjakten sett i sammenheng med andre levninger på stedet; fig. 8 i rapporten	09.11.2022	N	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0007.tif	Steinleggingen med vestfløyen i bakgrunnen; fig. 11A i rapporten	10.11.2022	V	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0008.tif	Steinleggingen med hovedhuset i bakgrunnen; fig. 11B i rapporten	08.11.2022	Ø	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0009.tif	Et parti av steinleggingen; fig. 12 i rapporten	10.11.2022	N	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0010.tif	Steinleggingens avslutning i vest med den store steinen til venstre; fig. 13 i rapporten	10.11.2022	N	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0011.tif	Steinfyllingen i hjørnet hvor Sjakt Ø-V og Sjakt N-S møtes; fig. 15A i rapporten	08.11.2022	Ø	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0012.tif	Den samme steinfyllingen etter et regnvær; fig. 15B i rapporten	09.11.2022	N	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0013.tif	Gjenstandsfunn fra gravingen av Sjakt Ø-V; fig. 16 i rapporten	10.11.2022	-	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0014.tif	Den store steinhellen; fig. 18 i rapporten	10.11.2022	Ø	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0015.tif	Steinleggingen; fig. 19 i rapporten	10.11.2022	NV	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0016.tif	Gjenstandsfunn fra Sjakt N-S; fig. 20 i rapporten	10.11.2022	-	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0017.tif	Sjakt Ø-V (nord); det ble funnet ingen ting av interesse i sjakten; fig. 21B i rapporten	10.11.2022	V	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0018.tif	Grøften inn til rom V3; fig. 22A i rapporten	10.11.2022	NV	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0019.tif	Grøften inn til nordre kjellerrom i Hovedhuset; fig. 22B i rapporten	10.11.2022	NØ	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0020.tif	Dreneringsgrøften; den første massen som ble gravd ut var grus som må være lagt i moderne tid; fig. 24A i rapporten	09.11.2022	V	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0021.tif	Dreneringsgrøften; lengre nede kom det frem runde steiner som trolig er lagt som fundament eller for å fylle ut området; fig. 24B i rapporten	10.11.2022	V	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0022.tif	Dreneringsgrøften; i bunnen av grøften ble det funnet koppenden på en middelaldersteintegl, men også teglbiter fra senere formater samt bunnen av en moderne glassflaske; fig. 25 i rapporten	10.11.2022	-	Regin Meyer	-
Bf30072_NIKU_0023.tif	Steinhellen og fundamentet fra korsgangen samt steinleggingen som har gått over en betydelig del av plassen; øverst sees den ytre vestfløyen med rom V3 og rom V4; fig. 26 i rapporten	09.11.2022	V	Regin Meyer	-

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Rapport 128

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736,
Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50
00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112,
Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50
00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt.
14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00

13 Kilder

Fischer, G., 1938-1940: *Dagbok: Halsnøy Kloster (Avskrift: HS)*.

Hvinden-Haug, L. J., og Meyer, R., 2018: Transformasjonen av Halsnøy kloster til verdslig gårds- og residenskompleks i perioden 1537-1800. *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, 75(2018), 76-93.

Lidén, H.-E., 1965: Innberetning om arkeologiske undersøkelser av Halsnøy kloster, Sunnhordland, somrene 1960-1963.

Meyer, R., 2016: Halsnøy kloster: Istandsettelse av korsgang 2015-2017.

Meyer, R., og Kristiansen, M., 2015: Georadarundersøkelse ved Halsnøy kloster. Kvinnherad kommune, Hordaland fylke.